Van vlag tot hashtag?
Blijven bewegingen motor van verandering in globaliserende wereld?

Als we in tijden van dolgedraaide economische en financiële globalisering een meer ecologische, sociale en democratische wereld ambiëren, komt het er op aan dat ook sociale bewegingen (deels) internationaliseren. Het volstaat al lang niet meer om de vragen '*Wat is er aan de hand?*', '*Waar moet het naartoe?*' en '*Hoe geraken we daar?*' enkel in een nationale of lokale context te stellen. (1)

Jongeren die onder de vlag van een hashtag campagne voeren voor eerlijke mode, textielarbeiders in Bangladesh die zich syndicaal organiseren om betere arbeidsvoorwaarden af te dwingen, studenten die waar dan ook opkomen voor democratisering binnen en buiten de universiteiten, vrouwen die zich verzetten tegen de miskenning van hun rechten, minderheden die zich voluit willen emanciperen en komaf maken met uitsluiting en discriminatie, allemaal hebben ze iets gemeen: ze eisen hun vanzelfsprekende recht op om zich op vrije basis te verenigen.

Het is dit vrije initiatief om samen ambities na te streven dat de civiele samenleving onderscheidt van de economie en van de overheid. In haar wereld zijn de relaties immers niet gebaseerd op de regels van de markt of op de wettelijke normen.

Sociale bewegingen verbeelden en creëren menselijke samenleving

De grote kracht van dat middenveld is dat er sociale bewegingen kunnen groeien die het proces van democratisering en van emancipatie voortstuwen. Dat doen ze door greep te krijgen op de economie en door de politiek zover te krijgen om hun ambities wettelijk te vertalen. Denk bijvoorbeeld aan de gelijkberechtiging van man en vrouw, de invoering van betaalde vakantie, het recht op studeren voor alle jongeren, antiracismewetgeving, de verplichte ziekteverzekering voor iedereen of de uitbouw van eigen energiebedrijven, media, banken en andere coöperaties als economisch alternatief. Zo leveren sociale bewegingen zowel de kracht om een menselijke samenleving te verbeelden als vormen ze de motor om die na te streven en gaandeweg te realiseren. (2)

De meeste bewegingen en organisaties werken lokaal, regionaal of nationaal. Dat vinden velen niet zo verrassend, want ze reflecteren de noden, wensen en oplossingen van de samenlevingen waarin ze groeien en bloeien; en ook sterven overigens.

Snelle en steeds verder opdringende globalisering

Maar de wereld internationaliseert. Mensen, dieren, zaden, ziektekiemen, ze migreren al tijden en verkennen alle hoeken van de aarde. De voorbije millennia overvleugelen heersersrijken vele grenzen en ontwrichten talloze samenlevingen. En vooral de jongste vijfhonderd jaar strekken ook de economische activiteiten van de mensen hun internationale en globaliserende vleugels steeds verder en sterker uit.

Steeds ongeremder raken de planeet en de samenlevingen gepijnigd en worden hun grenzen doorboord.
Talloze streken zijn onvruchtbaar, vele ecosystemen overvraagd, zwaar aangetast of verwoest, al decennia stoken we zelfs de aardse temperatuur onverantwoord hoog. Altijd opnieuw explodeert de ongelijkheid tussen mensen. Tot zelfs 99 procent moeten inboeten voor amper 1 procent, ze tuimelen in een ongenadige ratrace waar uitsluiting en stress regeren. Burn-out, depressies, zelfmoord, alcoholisme en ander misbruik van roesmiddelen steken stormachtig de kop op, het rustige en vanzelfsprekende welbevinden is ver weg. Bovenop zien ze zich in versneld tempo uitgeleverd aan de almacht van big brother en big data.

Wie doordrongen raakt van deze realiteiten, is niet verrast dat vele sociale bewegingen net inspelen op evoluties inzake ongelijkheid, uitsluiting, milieuverloedering, gezondheid of machtsconcentraties die internationaal of zelfs mondiaal worden aangedreven. Of bewegingen er nu bewust oog voor hebben of niet, of ze enkel lokaal werken of niet, het zijn grotendeels globale dynamieken die hun werking oriënteren.

Van 1 mei tot Raiffeisen: ook sociale bewegingen internationaliseren snel

Al snel leiden die fenomenen ook tot een internationalisering van sociale bewegingen. We zouden het bijna vergeten, maar samenlevingen hebben daarvoor echt niet gewacht op het internet. Zo is het niet toevallig dat de 19de eeuw, en zeker het einde ervan, de opkomst van sterke sociale bewegingen laat zien die zich allerminst laten opsluiten binnen nationale grenzen.

Als de industrialisering na Groot-Brittannië ook losbarst in België, Duitsland, Frankrijk, de VS en andere landen zien we op tal van plaatsen arbeidersbewegingen ontluiken. Al in de heel prille fase vertaalt dit zich in revolutionair protest dat vrijwel gelijktijdig opflakkert doorheen half Europa.
Gaandeweg kenmerken deze bewegingen zich met dezelfde of heel sterk gelijkende symbolen zoals vlaggen, 1 mei of andere, en eisen zoals de achturendag of algemeen stemrecht. Ze hanteren ook dezelfde actiemiddelen zoals betogingen en stakingen, en organisatievormen zoals vakbonden, mutualiteiten of coöperaties. Ze aarzelen evenmin om hun ideologische productie en megafoons in handen te nemen met pamfletten, manifesten, kadervorming, eigen media en uitgeverijen. Ze zijn niet bang van politiek – niet weinig politieke partijen enten zich zelfs op deze bewegingen - en zelfs niet vies van maatschappelijk economisch initiatief zoals de uitbouw illustreert van bijvoorbeeld kranten en mutualiteiten.

Wat zien we als de opkomst van stoomschepen in de tweede helft van de 19de eeuw het graan van Californië – helemaal rond Kaap Hoorn in Chili want het Panamakanaal bestond nog niet – goedkoper tot in Antwerpen weet te leveren dan de prijs van het Europese graan? Een zware crisis in de landbouw en onder boeren breekt uit. Om opnieuw greep te krijgen op hun bestaan organiseren ze zich in boerenbewegingen en boerenbonden. Dat zijn hun vakbonden die het recht bewaken om te kunnen leven van hun arbeid die ze verrichten op het land. En wat is dan zowat het eerste dat die boerenbewegingen vervolgens oprichten? Hun eigen coöperatieve banken zodat ze meester zijn van het geld en onder andere in alternatieven als groententeelt en veehouderij kunnen investeren. Neen, het is echt

niet toevallig dat de boerenbewegingen en boerenbanken – met op kop Raiffeisen – een heel internationaal fenomeen zijn. (3)

De neoliberale winterslaap

De doorbraak van het neoliberalisme vanaf de jaren zeventig in de 20ste eeuw maakt de noodzaak van internationaal denkende en opererende sociale bewegingen alleen maar groter. De extremistische opvattingen en dogma's dat alleen de vrije markt van tel is, dat enkel privébedrijven er actief mogen zijn, en dat overheden maar beter terugtreden en verzaken aan hun rol van regelgever maken de weg vrij voor het recht van de sterkste.

Een ongeremd en desastreus financieel kapitalisme is het resultaat. Het stort ons in de zwaarste financiële en economische crisis in tachtig jaar, gecombineerd met de grootste ecologische crisis en een bijna nooit geziene afwezigheid van de politiek die afziet van ambities als volledige werkgelegenheid, die ons niet van de broodnodige publieke goederen weet te verzekeren, die slecht het algemeen belang invult en verdedigt, die faalt in een eerlijke verdeling van de lusten en lasten ervan, en die bovenal vergeet dat economie in dienst moet staan van mensen, samenlevingen en hun immateriële dromen en ambities. Dat cultuur en onderwijs gaandeweg meer worden bekeken op hun inleveringspotentieel dan op hun verbeeldingscapaciteit en vormend potentieel is een schrijnende illustratie.

Maar waar het reëel bestaande socialisme eind vorige eeuw door zijn eigen economische, ecologische, politieke en maatschappelijke ineenstorting ophoudt te bestaan – gelukkig maar – reageert de wereld merkwaardig verschillend op een falend neoliberalisme. Ook al veroorzaakt dat een nu al decennia aanslepende systeemcrisis, zowel financieel, economisch, ecologisch, sociaal, politiek als cultureel, de wereld blijft haar uiterst eenzijdige en bovenal onvruchtbare en zelfs contraproductieve oplossingen nalopen.

Het onevenwichtige TTIP handelsverdrag dat de EU en VS ondanks tal van bedenkingen en onbeantwoorde vragen op poten willen zetten, illustreert hoe weinig waarde ze hechten aan al het goede dat onze scholen, ziekenfondsen, publieke omroepen enzovoort ons bezorgen. De bankencrises duwden hen nochtans met de neus diep in de rotzooi van de neoliberale vermarkting. Toch blijven ze op dezelfde irrationele en onverantwoorde wijze kiezen voor diezelfde weg zonder alternatieven te willen overwegen, zonder zelfs maar te garanderen dat bijvoorbeeld de voor iedereen zo geruststellende verplichte ziekteverzekering geen gevaar zal lopen. Waarom toch zo een groot goed op het spel zetten?

Geld en economie blijven globaliseringsdans leiden, de politiek is afwezig

En dus, ook al is het al lang geen nieuw fenomeen meer, de vaststelling blijft dat de economische en financiële wereld de globaliseringsdans leidt. Wanneer de politiek afwezig is en faalt, is het aan de samenleving en haar sociale bewegingen om enerzijds het verzet te organiseren tegen zoveel kortzichtigheid en anderzijds aan te tonen hoe het anders kan.

Waar blijven sociale bewegingen?
Laten ze zich wegdrummen?

Sociale bewegingen kunnen hun waarde maar bewijzen indien ze beseffen welke immense impact de huidige globalisering heeft op economie, politiek en ook samenleving. Zij moeten correct analyseren hoe het financieel kapitalisme al die problemen creëert. Ze moeten begrijpen hoe deze falende globalisering permanent het speelveld voor geld, speculatie en multinationals weet uit te breiden en daarbij politiek en samenleving naar de marginale buitenkant drijft en in hun eigen onmacht opsluit.

Van sociale bewegingen vergt dit dus minstens dat ze ook een internationale bril opzetten als ze enige kans op succes willen hebben. Meer nog, in veel gevallen doen ze er best aan ook een internationale werking en samenwerking te ontplooien. In het geval van TTIP bijvoorbeeld is het overduidelijk dat elke beweging die enkel nationaal of lokaal ageert, tekort zal komen.

Internationale samenwerking moet effectief én democratisch zijn

Vele sociale bewegingen en organisaties hebben dit snel begrepen. Zo werken vakbonden en boerenbewegingen, overigens ook de vredesbeweging en de vrouwenbeweging, al lang internationaal, tot een eeuw en zelfs meer. Dat was en is nooit makkelijk, maar die internationalisering was altijd ambitieus en dus liefst wereldwijd. Hoewel invloed en kracht van syndicaten en boerenbonden erg verschillend zijn naargelang land of regio, de samenwerking verloopt er meest democratisch en op gelijke voet.

Dat proces verliep en verloopt langzamer voor onder andere milieu- en mensenrechtenorganisaties. Ze blijven in grotere mate fenomenen van de zogenaamde rijke landen, en ontgroeien dat relatief traag. Ook daar zet de internationalisering zich echter door.

Merkwaardig genoeg hebben Noord-Zuidbewegingen het veel moeilijker om als beweging waarlijk te internationaliseren. Dat viel me al op toen ik professioneel overstapte vanuit de vredesbeweging. Ik was het daar bv. gewoon elke maand in Brussel te vergaderen met mensen uit vooral West-Europa maar ook bv. dissidenten uit toenmalig communistisch Oost-Europa en Noord-Amerikanen. Over de manifesten, alternatieven, het opzetten van de talrijke massale vredesbetogingen, de jaarlijkse en met duizenden bijgewoonde Europese conventies en andere acties, het benaderen van publiek, politiek en pers was er internationaal bijna continu overleg, zowel onder bewegingsmensen als met wetenschappers, journalisten of politici.
Met de Noord-Zuidbeweging verwachtte ik in een waarlijk mondiale beweging terecht te komen. Ondanks het vele gereis richting Zuiden, bleek ze integendeel een heel parochiaal karakter te hebben, en daar worstelt ze nog altijd mee. Toen we met de Ekstermolengroep een tiental jaren geleden de internationalisering van diverse bewegingen met elkaar vergeleken, bleken deze Noord-Zuidbewegingen nog altijd ver achterop te lopen als het erom gaat democratische internationale structuren uit te bouwen.
Maar gelukkig zit er ook hier eindelijk beweging in. Er zijn voorbeelden van Noord-Zuidorganisaties die radicaal willen afstappen van hun in het Noorden

gecentraliseerde macht om die internationaal democratisch te herverdelen. In Nederland is Solidaridad een goed voorbeeld, in België heeft Vredeseilanden voor die weg gekozen.

Internationalisering voorbij het hokjesdenken

De wijd lopende impact die TTIP kan hebben toont nog iets anders aan: de internationalisering moet niet enkel plaatsgrijpen in de eigen sector, ze moet gebeuren over de sectoren heen. Bij het begin van de 21ste eeuw bood het initiatief voor een Wereld Sociaal Forum – onder het motto 'een andere wereld is mogelijk' - een interessante oplossing. Toen ik mezelf in januari 2001 naar de eerste editie in Porto Alegre stuurde om er een boek over te schrijven, belandde volgende zin op de flap: "Beleven we de geboorte van een mondiale sociale beweging die zo sterk kan worden dat ze de veelzijdige utopie van een nieuwe wereld kan realiseren?" (4)

Het had gekund, maar met de keuze om enkel een plek voor ontmoeting en uitwisseling te zijn, droeg het Wereld Sociaal Forum niet voluit bij aan het ontstaan van zulke krachtige internationale beweging. Die plukte in elk geval niet de volledige rijkdom van ideeën en alternatieven die op het Forum te rapen viel. Nog minder lukte de vertaling in klare doelen die kunnen mobiliseren, in equivalenten voor de nieuwe eeuw van succesvolle oude eisen zoals 'algemeen stemrecht' of de 'achturendag'.

Zonder enige structuur overleeft geen enkele beweging

En waar ze helemaal niet in slaagde, was het opzetten van enige vorm van organisatie die de groeiende mobilisatiekracht van de beweging zou ondersteunen. Hoe informeel, gedecentraliseerd en netwerkachtig die organisatievorm ook zou zijn, zonder enige structuur weet geen enkele beweging krachtig te overleven. (5) Dat is gebleken met de anti- of andersglobaliseringsbeweging, en tien jaar later met de bewegingen van verontwaardigden en van Occupy. Geen van alle zijn ze volledig weggeveegd, geen van alle kunnen ze echt de wereld veranderen.

De voorbije decennia bleek er reeds een opvallend verschil in efficiëntie tussen de oude sociale bewegingen uit de representatieve democratie zoals vakbonden en boerenbewegingen en de zogenaamde nieuwe sociale bewegingen van de participatieve democratie, intussen ook al zowat een halve eeuw oud. Milieuorganisaties en zeker Noord-Zuidbewegingen zijn veel minder succesvol in het realiseren van hun doelstellingen dan hun voorlopers. De jongste decennia zien we de opkomst van het meer fluïde middenveld van de sociale mediademocratie zoals bv. de antiglobalisten en de verontwaardigden, door sommigen wat denigrerend steekvlammiddenveld genoemd.

Dat jongste fluïde middenveld is meer dan welgekomen, want het daagt zowel het gevestigde middenveld uit alsook het economische en het politieke veld. Hoe sterker dat fluïde middenveld, en op voorwaarde dat het gericht is op de concrete en vreedzame verwezenlijking van duurzame alternatieven, hoe harder het al die andere middenveldspelers kan dwingen om opnieuw sterker in beweging te komen. Voor een groot aantal bewegingen wil dat zeggen dat ze eerst zelf nog moeten worden wakker geschud uit hun neoliberale winterslaap… en als ze niet ontwaken, belanden ze met recht en reden op de vuilnisbelt van de geschiedenis.

Maar ook voor het fluïde middenveld dat zich verzamelt op pleinen, of rond een hashtag of een online-event is de vraag naar resultaat onontkoombaar. Is de hashtag werkelijk het 21ste-eeuwse equivalent van vlaggen en spandoeken? Hebben steeds weer nieuwe golven van telkens andere campagnes en events, zowel online als op straten en pleinen, dezelfde veranderingskracht als de aangehouden structurele machtsopbouw van de oude bewegingen die machtsverhoudingen werkelijk konden doen kantelen?

De relatieve zwakte van de nieuwe en nieuwste sociale bewegingen stemt in elk geval tot nadenken, zij presteerden niet beter. Anderzijds, als bewegingen goed gebruik maken van de 21ste-eeuwse mogelijkheden en het nieuwe actievoeren weten te combineren met een minimale structurele kracht die oude bewegingen zo succesvol maakten, kan dat tot overweldigende resultaten leiden… op voorwaarde dat we geen al te grote disparaatheid zien ontstaan van veelal te eenzijdige one issue bewegingen.

Als sociale bewegingen ook morgen de wereld willen veranderen en verbeteren, zullen zij een zekere eenheid in de verscheidenheid moeten bereiken via een gedeelde analyse, gevolgd door een minstens deels gezamenlijke agenda en programma, en ingebed in een minstens lichte maar efficiënte structuur… als vanzelfsprekend zal dat allemaal ook, en soms vooral, internationaal en mondiaal zijn.

Dirk Barrez

De schrijver is hoofdredacteur van PALA.be en auteur van diverse boeken en tv-documentaires over globalisering. Voor meer artikels en info over boeken en dvd's, klik www.pala.be/nl/artikel/dirk-barrez-boeken-en-dvds

(1) Een snelle rondgang van de noodzaak om de wereld rond nieuwe sociale beweging te maken, is te vinden in Barrez Dirk, *van Verontwaardiging naar Verandering*, 2011, 72 p.
(2) Voor een uitgewerkt programma voor een menselijke samenleving, mee onder impuls van de verbeeldingskracht in en van sociale bewegingen, lees ook Barrez Dirk, *Van eiland tot wereld. Appel voor een menselijke samenleving*, 2008, 258 p.
(3) Een inkijk in de werking van boerenbewegingen op vier continenten, van lokaal tot globaal, biedt de tv-documentaire *Koe 80 heeft een probleem. Boer tegen landbouwindustrie* (Dirk Barrez, 2007, 52' + educatieve versie van 28')
(4) Het portret van de antiglobaliseringsbeweging is neergezet in Barrez Dirk, *De antwoorden van het antiglobalisme. Van Seattle tot Porto Alegre*, 2001, 264 p. (heruitgegeven in 2004)
(5) Zie ook het artikel Barrrez Dirk, *Met kwaadheid alleen bouw je geen andere wereld* - http://pala.be/nl/artikel/met-kwaadheid-alleen-bouw-je-geen-andere-wereld-%E2%80%93-waarin-de-antiglobalisten-voorlopig-tekort